УДК 338.435:636

Микола ПАРХОМЕЦЬ, Людмила УНІЯТ

ДОХОДИ ГАЛУЗЕЙ ТВАРИННИЦТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗБІЛЬШЕННЯ У АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ РЕГІОНУ

Висвітлено динаміку доходів і прибутку за галузями тваринництва Тернопільської області. Встановлено, що м'ясо-молочне скотарство і свинарство у більшості сільськогосподарських підприємств є збитковим. Запропоновано основні напрямки підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва, зокрема: зниження собівартості продукції на основі зростання продуктивності тварин та раціонального використання наявних ресурсів; запровадження інноваційних, ресурсоощадних технологій виробництва продукції; удосконалення економічних взаємовідносин між підприємствами сільського господарства і переробної промисловості.

Ключові слова: *дохід, коефіцієнт дохідності, прибуток, економічна ефективність, собівартість, продуктивність тварин, ресурсоощадні технології, економічні взаємовідносини, еквівалентне ціноутворення.*

Постановка проблеми. Галузі тваринництва, особливо м'ясного скотарства і свинарства у більшості сільськогосподарських підприємств України упродовж 2000–2012 рр. перебували у важкому кризовому стані. Сучасні вимоги й потреби національної економіки вимагають збільшувати дохідність усіх галузей сільськогосподарських підприємств, особливо важливе значення має підвищення прибутковості м'ясного і молочного скотарства, свинарства та інших галузей, що сприятиме розширеному відтворенню, запровадженню новітніх, ресурсоощадних технологій виробництва конкурентоспроможної продукції. Тому доходи галузей тваринництва та шляхи їх збільшення у підприємствах регіону і країни загалом є надзвичайно актуальною проблемою, що і зумовило вибір теми для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Організаційно-економічні проблеми дохідності сільськогосподарських підприємств, шляхів підвищення їх прибутковості відображені у наукових працях В. Андрійчука, І. Кириленка, М. Маліка, П. Саблука та багатьох інших вчених (1;2;3;4;5;6;7;8;9;10;11;12). Водночас проблеми дохідності сільськогосподарських підприємств, особливо галузей тваринництва, потребують подальшого дослідження, враховуючи регіональні особливості, сучасні потреби й вимоги розширеного виробництва в конкретних умовах.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз досягнутого рівня дохідності галузей тваринництва у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області та обґрунтування основних напрямів підвищення їх прибутковості в умовах кризового стану аграрної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінцевою метою ведення кожної галузі тваринництва, сільськогосподарських підприємств є збільшення обсягу валового доходу і прибутку від виробництва та продажу продукції. Дохід і валовий прибуток

© Микола Пархомець, Людмила Уніят, 2014.

будь-якої галузі АПК є головним джерелом використання інвестицій для інноваційного та розширеного розвитку агропромислового виробництва в Україні.

Варто зазначити, що кінцева мета господарювання кожного аграрного підприємства не завжди збігається з його наявними ресурсними можливостями, залежить від комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на фінансовий результат товаровиробника.

В результаті досліджень встановлено [9, с. 100–103; 10, с. 85], що обсяг доходу і прибутку підприємства залежить від чотирьох основних факторів першого рівня співпідпорядкованості: обсягу реалізації продукції, її структури і рівня собівартості та середніх реалізаційних цін. Кожен із цих факторів зазнає впливу інших чинників внутрішнього і зовнішнього економічного середовища.

Вплив структури виробництва і продажу продукції тваринництва на дохідність сільськогосподарських підприємств Тернопільської області наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Структура продажу і дохідність продукції тваринництва в аграрних підприємствах Тернопільської області

Продукція	2010 р.			2011 р.			2012 р.		
	дохід (виручка), млн. грн.	валовий прибуток (–збиток), млн.грн.	коефіцієнт дохідності, пунктів	дохід (виручка), млн. грн.	валовий прибуток (–збиток), млн.грн.	коефіцієнт дохідності, пунктів	дохід (виручка), млн. грн.	валовий прибуток (–збиток), млн.грн.	коефіцієнт дохідності,
Продукція підприємств – разом,	2324,9	322,5	1,16	3408,1	734,7	1,27	3831,7	507,6	1,15
у т. ч.: – рослинництва	2066,3	317,1	1,18	3035,5	716,7	1,31	3381,2	475,4	1,16
– тваринництва	258,6	5,4	1,02	372,7	18,1	1,05	450,6	32,3	1,08
з них: молоко	79,8	20,1	1,34	110,3	20,0	1,22	108,1	11,2	1,12
велика рогата худоба на м'ясо	28,6	-8,4	0,77	39,9	-4,9	0,89	43,6	-4,2	0,91
свині на м'ясо	85,3	-6,3	0,93	133,3	-4,7	0,97	164,2	8,3	1,05
птиця на м'ясо	7,2	0,7	1,11	16,5	4,3	1,35	25,8	0,4	1,02
яйця курячі	49,1	0,9	1,02	59,8	3,1	1,05	88,3	16,6	1,23

Примітка. Розраховано на основі [14].

Як видно з таблиці, найбільше валового доходу і прибутку отримали сільськогосподарські підприємства від галузей рослинництва. Так, наприклад, частка валового доходу і прибутку від реалізації продукції рослинництва в аграрних підприємствах становила: у 2010 р. відповідно 88,9% і 98,3%; у 2011 р. – 89,1% і 97,6%; у 2012 р. – 88,2% і 93,7%.

Частка валового доходу і прибутку, отриманого від реалізації продукції тваринництва в загальному обсязі доходу і прибутку підприємств Тернопільської області становила: у 2010 р. відповідно 11,1% і 1,7%; у 2011 р. – 10,9% і 2,4%; у 2012 р. – 11,8% і 6,3% [14, с. 8–9].

Наведені показники показали, що у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області склалася суттєва диспропорція між розвитком галузей рослинництва і тваринництва. За роки незалежності в сільськогосподарських

підприємствах України значно більше уваги, зусиль та інвестицій надавали для розвитку галузей рослинництва, що обумовлено різною трудомісткістю виробництва продукції рослинництва і тваринництва, відсутністю необхідних коштів та належної державної підтримки для розвитку галузей тваринництва.

Найбільше валового доходу упродовж 2010–2012 рр., як видно з табл. 1, забезпечили галузі: молочно-м'ясного скотарства; свинарства й птахівництва.

Галузь молочного скотарства є найголовнішою і трудомісткою складовою тваринництва. Вона за аналізований період забезпечувала в регіоні найбільші обсяги валового доходу і прибутку в тваринництві. Значення і роль прискореного розширеного розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах як регіону, так і країни загалом насамперед полягає у виробництві цінних і незамінних продуктів харчування, забезпеченні населення робочими місцями, виробництві вкрай необхідних органічних добрив та поліпшенні фінансових результатів підприємств АПК.

Водночас розвиток молочного скотарства сільськогосподарських підприємств регіону, як показали дослідження, знаходиться на низькому економічному рівні (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка економічної ефективності виробництва молока в аграрних підприємствах Тернопільської області.

Показники	Роки				
	2000	У середньому за:		2011	2012
		2001–2005	2006–2010		
Поголів'я корів, тис. гол.	37,9	25,1	9,4	9,4	9,5
Виробництво молока, тис. т	72,9	62,1	32,4	37,7	44,2
Надій на корову за рік, кг	1493	2474	3569	4330	4815
Вихід телят від корів на 100 маток, гол.	59	70	71	71	73
Витрати кормів на 1 ц молока – всього, ц к. од.	2,13	1,68	1,12	1,12	1,06
у т.ч. концентрованих, ц к. од.	0,17	0,21	0,25	0,30	0,36
Повна собівартість 1 ц реалізованого молока, грн.	59,73	71,08	152,65	254,48	242,88
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	53,96	77,18	193,15	310,75	270,99
Коефіцієнт дохідності, пунктів	0,90	1,09	1,27	1,22	1,12
Отримано прибутку (-збитку):					
– на 1 ц реалізованого молока, грн.	-5,77	6,10	40,50	56,27	28,11
– на 1 корову, грн.	-86,1	150,9	1445,4	2436,5	1353,5
Рентабельність галузі, %	-9,7	8,6	26,5	22,1	11,6

Примітка. Розраховано на основі [13, 14].

Так, наприклад, у середньому за 2010–2012 рр.: поголів'я корів становило 9,3 тис. гол.; виробництво молока – 38,8 тис. т, що порівняно з 1990 р., поголів'я менше у 17,8 разу, продукції – у 12,7 разу [13].

Зазначимо, що у 2012 р. з наявних 955 сільськогосподарських підприємств тільки 64 (6,7%) займались виробництвом молока. В більшості господарств корів утримували невеликими групами, їм не було створено належних умов годівлі, догляду та утримання, що стало головною причиною низької продуктивності тварин. Наприклад, у 2012 р. біля 50% утримували до 49 корів, 30 підприємств (47%) мали надій від корови до 3000 кг.

Залишається низьким один із важливих показників продуктивності молочного стада – вихід телят від корів на 100 маток, що характеризує рівень відтворення стада великої рогатої худоби. Цей показник у сільськогосподарських підприємствах регіону упродовж 2001–2012 рр. знаходиться в межах 70–73 телят, тобто 27–30% молочного стада корів не дали приплоду, що завдає великі економічні збитки для галузі.

Практика показала, що, використовуючи передовий досвід тваринників, від кожної телиці у 28-місячному віці й від кожної корови через кожні 300 днів можна отримати по одному теляті. Цього недостатньо, оскільки можна отримувати від 100 корів 110–120 телят на рік. Затримка запліднення корови на день призводить до недоотримання біля 4–5 літрів молока [7, с. 86].

Дослідження показали, що низький рівень продуктивності тварин, як видно з табл. 2, є основною причиною збитковості молочного скотарства. Підвищення продуктивності молочного стада – стратегічний напрям збільшення дохідності й прибутковості як молочної галузі зокрема, так і підприємств загалом. Це положення підтверджується групуванням сільськогосподарських підприємств за надоєм на корову (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив продуктивності корів на дохідність молочного скотарства підприємств Тернопільської області, 2009–2011 рр.

Показники	Групи підприємств за надоєм на корову, кг					
					V–5001 і більше	
	I – до 2000	II – 2001–3000	III – 3001–4000	IV – 4001–5000	всього	у т. ч. "Україна" Підволочиського р-ну
Кількість підприємств, од.	20	17	7	4	3	1
Середній надій на корову, кг	1509	2426	3567	4350	5632	5934
Поголів'я корів на підприємство, гол.	70	103	183	259	598	350
Матеріально-грошові витрати на корову, грн	1954	2851	3567	4482	5675	5339
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	259,00	235,24	235,81	206,03	201,62	180,04
Повна собівартість 1 ц молока, грн	292,24	254,82	265,22	230,61	214,03	199,62
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	259,83	242,62	273,61	283,82	370,04	410,82
Отримано валового доходу, тис. грн.:						
– всього на підприємство	273	608	1793	3198	12463	8540
– на 1 корову	3,9	5,9	9,8	12,3	20,8	24,4
Коефіцієнт дохідності	0,89	0,95	1,03	1,23	1,73	2,06
Отримано прибутку(–збитку):						
– на 1 ц реалізованого молока, грн	–32,41	–12,20	8,39	53,21	156,01	211,2
– на 1 корову, тис. грн	–0,5	–0,3	0,3	2,3	8,8	12,5
Рентабельність (–збитковість) галузі, %	–11,1	–4,8	3,2	23,1	72,9	105,8

Примітка. Розраховано на основі даних статистики, форма № 50 с-2.

Як видно з табл. 3, з підвищенням продуктивності корів збільшується дохідність та прибутковість підприємств. Найвищих фінансових результатів досягли підприємства п'ятої групи із середнім надоєм на корову 5632 кг. Отримано валового доходу і прибутку з розрахунку на 1 корову відповідно 20,8 тис. грн і 8,8 тис. грн, рентабельність молочного скотарства становила 72,9 %.

Наведені показники функціонування молочного скотарства показують, що потрібно у кожному сільськогосподарському підприємстві області приділити належну увагу для розвитку цієї галузі на інноваційній основі. Саме такий підхід щодо розширеного розвитку молочного скотарства дасть змогу: збільшити робочі місця на селі та обсяги виробництва сировини для переробних підприємств; налагодити виробництво органічних добрив, необхідних для поліпшення структури ґрунту, відновлення в ньому гумусу і на цій основі підвищення урожайності полів тощо.

Для аналізу динаміки дохідності молока в сільськогосподарських підприємствах за районами Тернопільської області провели розрахунок коефіцієнта дохідності шляхом відношення доходу, отриманого від реалізації продукції на 1 грн. повних витрат, пов'язаних з її виробництвом і збутом (табл. 4).

Таблиця 4

Дохідність та собівартість молока в аграрних підприємствах за районами Тернопільської області

Райони	2010 р.		2011 р.		2012 р.		
	Повна собівартість 1 ц реалізованого молока, грн.	Коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат,	Повна собівартість 1 ц реалізованого молока, грн.	Коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат,	Частка району в реалізації молока, %	Повна собівартість 1 ц реалізованого молока, грн.	Коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат, пунктів
Бережанський	242,94	0,89	305,83	0,92	0,8	325,75	0,69
Борщівський	330,46	0,73	281,73	1,00	0,2	424,92	0,49
Бучацький	127,43	2,32	177,72	1,93	18,5	239,15	1,20
Гусятинський	188,18	1,07	270,44	1,19	1,5	288,58	1,00
Заліщицький	282,11	0,99	157,58	1,93	-	-	-
Збаразький	204,30	1,19	319,50	0,96	12,1	237,51	1,12
Зборівський	206,49	1,26	283,54	0,99	2,5	250,58	0,99
Козівський	206,47	1,32	220,36	1,33	2,9	228,25	1,10
Кременецький	278,93	0,75	-	-	-	580,00	0,38
Лановецький	214,82	1,35	231,12	1,41	23,4	218,50	1,24
Монастирський	212,88	1,08	180,48	1,45	0,01	244,08	0,89
Підволочиський	247,40	1,25	265,95	1,16	11,0	260,91	1,01
Підгаєцький	176,72	1,00	200,00	0,99	-	135,82	1,09
Теребовлянський	248,70	1,08	259,79	1,15	14,2	263,81	1,03
Тернопільський	207,96	1,23	233,03	1,22	8,9	252,31	1,07
Чортківський	193,26	1,37	286,59	0,97	2,9	235,02	1,15
Шумський	-	-	146,22	2,07	0,01	254,62	0,99
Разом по області	209,49	1,34	254,48	1,22	100	242,88	1,12

Примітка. Розраховано на основі [14].

Як видно з табл. 4, у сільськогосподарських підприємствах області виявлено чітку тенденцію зменшення дохідності в молочному скотарстві. Так, наприклад, коефіцієнт дохідності молочного скотарства упродовж 2010–2012 рр. в середньому по господарствах області зменшився з 1,34 до 1,12, або на 0,22 пункти. Наведені показники показують, що на кожну інвестовану гривню у молочне скотарство було отримано валового прибутку в 2010 р. – 35 коп. і в 2012 р. – 12 коп., або на 22 коп. менше.

Варто зазначити, що дохідність виробництва і продажу молока має значну диференціацію за районами, а тим більше за підприємствами. Наприклад, якщо середній коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат у 2010 р. становив 1,34, то його найбільше і найменше значення мало такі відповідні параметри: 2,32 у підприємствах Бучацького району і 0,73 – Борщівського. Різниця між найбільшою і найменшою величиною становила 1,59, або більше ніж в 3 рази. Аналогічна тенденція простежувалася в 2011 і 2012 рр. Наведені показники суттєвої диференціації коефіцієнта дохідності обумовлені, як видно з табл. 4, рівнем собівартості 1 ц молока. Це вказує на нагальну потребу в кожному господарстві регіону здійснити розрахунки нормативної собівартості одиниці продукції, цілеспрямовано управляти витратами, не допускати понаднормативних витрат.

Висока собівартість 1 ц молока стала головною причиною збитковості цієї галузі у підприємствах Борщівського, Бережанського, Кременецького та інших районів.

Варто зазначити, що найбільший внесок у виробництво і продаж молока зробили сільськогосподарські підприємства Лановецького, Бучацького, Теребовлянського, Збаразького і Підволочиського районів. Підприємства цих районів у 2012 р. продали 79,2% молока від загальнообласного показника.

Водночас не займаються розвитком молочного скотарства сільськогосподарські підприємства Заліщицького, Кременецького, Підгаєцького, Борщівського, Шумського та інших районів.

М'ясне скотарство упродовж 2000–2012 рр. знаходиться у важкому фінансовому стані в усіх сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка розвитку економіки м'ясного скотарства сільськогосподарських підприємств Тернопільської області

Показники	Роки				
	2000	2005	2010	2011	2012
Велика рогата худоба на кінець року, тис. гол.	132,4	41,0	26,6	29,4	30,6
Середня вага однієї тварини, проданої на м'ясо, кг	325	365	482	424	427
Середньодобовий приріст маси тварин на вирощуванні й відгодівлі, г	261	435	526	515	543
Фактичний термін відгодівлі тварин, діб	1130	770	859	765	731
Витрати кормів на 1 ц приросту маси тварин, ц к. од.	24,31	16,04	15,75	15,60	14,20
у т.ч. концентрованих кормів, ц к. од.	2,46	3,57	3,54	3,78	3,93
Повна собівартість тварин проданих на м'ясо, грн/ц	330,4	741,49	1142,88	1436,12	1433,39
Отримано доходу від продажу тварин на м'ясо:					
– на 1 ц проданої продукції, грн.	190,92	594,97	883,01	1279,22	1306,40
– на 1 голову тварин, грн.	620,5	2171,6	4256,1	5423,9	5578,3
Коефіцієнт дохідності галузі, пунктів	0,58	0,8	0,77	0,89	0,91
Отримано прибутку (– збитку) від продажу тварин на м'ясо:					
– на 1 ц проданої продукції, грн.	–139,48	–146,52	–259,87	–156,90	–126,99
– на 1 голову тварин, грн.	–453,3	–534,8	–1252,6	–665,3	–542,2
Рентабельність (– збитковість) галузі, %	–42,2	–19,8	–22,7	–10,9	–8,9

Примітка. Розраховано на основі [13; 14].

Як видно з табл. 5, за аналізований період суттєво зменшилось поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні й відгодівлі у сільськогосподарських підприємствах області. Низькою є середня вага однієї голови великої рогатої худоби, проданої на

м'ясо переробним підприємствам. Так, за останні два (2011–2012) роки середня вага тварин, проданих на м'ясо становила лише 424–427 кг, що менше від рекомендованої ваги (500–550 кг) на 75–125 кг. При цьому фактичний термін вирощування й відгодівлі молодняка великої рогатої худоби перевищує рекомендований – на 120–220 діб (4–7 міс.), що суттєво впливає на збільшення додаткових витрат кормів, трудових та інших ресурсів, зростання собівартості продукції та збитковості галузі.

Дослідження показують, що для досягнення рекомендованих параметрів середньої живої маси (500–550 кг) тварин при реалізації на м'ясо й терміну вирощування і відгодівлі (18–20 міс.) необхідно в кожному аграрному підприємстві забезпечити середньодобові прирости маси тварин на рівні 850–900 грамів, як це роблять у передових господарствах. Лише за рекомендованих параметрів буде забезпечено значну економію матеріальних, трудових та ін. витрат, поліпшено економічну ефективність функціонування галузі м'ясного скотарства і підвищено конкурентоспроможність продукції.

В результаті аналізу встановлено, що за останні 2010–2012 рр. простежувалася чітка тенденція до зниження дохідності та прибутковості м'ясного скотарства сільськогосподарських підприємств області (табл. 6). Так, наприклад, якщо у 2010 р. галузь м'ясного скотарства була прибутковою у чотирьох районах, то у 2012 р., як видно з табл. 6, лише в одному. Основною причиною такого стану була висока собівартість продукції, яка за аналізований період постійно збільшувалась.

Таблиця 6

Доходність та собівартість продукції м'ясного скотарства підприємств за районами Тернопільської області.

Райони	2010 р.		2011 р.		Частка району в обсязі виробництва яловичини у області, %	2012 р.	
	Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	Коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат, пунктів	Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	Коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат, пунктів		Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	Коефіцієнт дохідності на 1 грн. витрат, пунктів
Бережанський	1659,79	0,48	1980,46	0,57	0,3	2283,50	0,49
Борщівський	1695,67	0,57	1494,40	0,87	0,2	3484,21	0,35
Бучацький	1103,15	0,72	1318,15	0,83	17,0	1289,73	0,95
Гусятинський	713,98	1,06	710,84	1,03	2,1	1338,69	0,99
Заліщицький	1847,58	0,35	1180,00	0,74	0	-	-
Збаразький	1188,59	0,65	1435,41	0,89	8,3	1389,53	0,91
Зборівський	1091,49	1,01	1327,48	1,04	7,4	1525,11	0,92
Козівський	1120,51	0,77	1366,09	0,98	4,0	1386,59	0,98
Кременецький	1387,64	0,45	1069,70	1,00	0,06	1220,00	0,89
Лановецький	1031,61	0,82	1425,67	0,88	20,1	1352,53	0,93
Монастирський	1123,05	0,81	1282,92	0,99	1,0	1651,15	0,67
Підволочиський	1150,07	0,85	1478,13	0,91	12,5	1504,27	0,86
Підгаєцький	972,81	1,02	1096,77	0,99	0,3	1167,37	1,01
Теребовлянський	820,86	0,94	1190,00	1,07	14,5	1512,81	0,98
Тернопільський	1252,80	0,77	1625,68	0,82	6,4	1477,47	0,87
Чортківський	1857,64	0,43	2425,13	0,53	5,7	1560,21	0,82
Шумський	800,00	1,10	1066,98	1,31	0,2	1795,77	0,82
Разом по області	1142,88	0,77	1436,12	0,89	100	1433,39	0,91

Примітка. Розраховано на основі [14].

Водночас повна собівартість 1 ц реалізованої великої рогатої худоби на м'ясо мала значну диференціацію. Наприклад, у 2010 р. найменшу собівартість 1 ц продукції (820,86 грн) мали підприємства Теребовлянського району, а найбільшу (1857,64 грн) – Чортківського, різниця становила 2,3 разу. Аналогічна тенденція, як видно з табл. 6, була в 2011–2012 рр. Так, порівняно найбільшу собівартість 1 ц м'яса великої рогатої худоби (3484,21 грн.) мали у 2012 р. підприємства Борщівського району, а найменшу собівартість (1289,73 грн. / ц) – Бучацького, різниця становила більше 2,7 разу.

Зазначимо, що така значна диференціація собівартості продукції м'ясного скотарства вказує на те, що, з одного боку, у багатьох господарствах не займаються розвитком цієї галузі, а з іншого – є значні резерви щодо підвищення економічної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби.

У 2012 р. сільськогосподарські підприємства Тернопільської області реалізували великої рогатої худоби на м'ясо 33,3 тис. ц. Найбільший внесок у загальний обсяг продажу тварин на м'ясо, як видно з табл. 6, зробили сільськогосподарські підприємства Лановецького (20,1%), Бучацького (17,0%), Теребовлянського (14,5%) та Підволочиського (12,5%) районів.

Вкрай незадовільно організована робота щодо розвитку м'ясного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Заліщицького, Кременецького, Шумського, Борщівського, Підгаєцького, Бережанського, Монастирського, Гусятинського та інших районів. Частка цих районів у загальнообласному обсязі реалізації великої рогатої худоби на м'ясо у 2012 р., як видно з табл. 6, займала лише до 2,1%.

В результаті дослідження виявлено надзвичайно важливу проблему в галузі – низький рівень цін реалізації великої рогатої худоби на м'ясо, який (крім Підгаєцького) в кожному районі в 2012 р. обумовив збитковість м'ясного скотарства. Саме через низьку ціну на живу масу великої рогатої худоби галузь м'ясного скотарства області отримала збитків: у 2010 р. на суму 8,4 млн. грн.; у 2011 р. – 4,9 млн. грн. і в 2012 р. – 4,2 млн. грн.

Збитковість галузі м'ясного скотарства спостерігається у більшості сільськогосподарських підприємств не тільки Тернопільської області, а й інших областей України упродовж 2000–2012 рр. Наведені показники переконують у тому, що як у Тернопільській, так і в інших областях України необхідно удосконалювати економічний механізм взаємовідносин між товаровиробниками й переробними підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу.

Більшість сільськогосподарських підприємств галузі свинарства упродовж (2000–2012 рр.) також знаходяться у кризовому стані (табл. 7). Як видно з табл. 7, за аналізований період суттєво зросла собівартість 1 ц м'яса свиней, що стало основною причиною збитковості цієї галузі. Так, собівартість 1 ц м'яса свиней у сільськогосподарських підприємствах області упродовж 2000–2012 рр. збільшилась відповідно з 778,19 грн до 1521,89 грн, або майже у 2 рази. За аналізований період збільшилась продуктивність свиней, що обумовило скорочення терміну відгодівлі тварин до 100 кг у 3,5 разу, зменшення витрат кормів, трудових та ін. ресурсів. Галузь свинарства загалом у підприємствах області із збиткової, як видно з табл. 7, стала прибутковою із рентабельністю 5,4%.

Виробництво м'яса свиней у більшості сільськогосподарських підприємств було збиткове. Там свиней утримують невеликими групами, їм не створено належних умов годівлі та догляду, допускають значні перевитрати кормів, трудових та інших ресурсів, що зумовлює збільшення собівартості продукції та збитковість галузі.

Таблиця 7

Динаміка розвитку економіки свинарства в аграрних підприємствах Тернопільської області

Показники	Роки				
	2000	2005	2010	2011	2012
Поголів'я свиней на кінець року, тис. гол.	38,5	53,3	109,3	93,2	116,8
Середньодобовий приріст маси свиней на вирощуванні й відгодівлі, г	121	237	376	371	429
Розрахунковий термін відгодівлі свиней до 100 кг, діб	818	418	263	267	231
Витрати кормів на 1 ц приросту маси свиней, ц к. од.	29,21	11,71	7,45	7,16	6,45
у т.ч. концентрованих кормів, ц к. од.	17,64	9,56	7,17	6,84	6,25
Повна собівартість свиней проданих на м'ясо, грн/ц	778,19	979,37	1278,12	1400,97	1521,89
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн	321,39	984,27	1190,75	1279,22	1603,34
Коефіцієнт дохідності галузі, пунктів	–0,41	1,01	0,93	0,91	1,05
Отримано прибутку (– збитку) на 1 ц продукції, грн.	–456,8	4,9	–87,37	–121,75	81,45
Рентабельність (– збитковість) галузі свинарства, %	–58,7	0,5	–6,8	–8,7	5,4

Примітка. Розраховано на основі [13; 14].

В результаті дослідження виявлено значну диференціацію повної собівартості маси свиней на м'ясо та коефіцієнта дохідності галузі за підприємствами районів Тернопільської області (табл. 8). Як видно з табл. 8 у 2010 р. найменшу повну собівартість 1 ц реалізованої продукції мали підприємства Бучацького району (961,2 грн), а найбільшу – Кременецького району (3693,8 грн); у 2011–2012 рр. найменшу повну собівартість 1 ц реалізованої продукції мали підприємства Шумського району (702,8 грн і 624,1 грн), а найбільшу – Кременецького району (2225 і 2400 грн). Різниця між найменшою і найбільшою повною собівартістю 1 ц маси свиней, проданих на м'ясо була: у 2010 р. – 3,8 разу; у 2011–2012 рр. відповідно 3,2 і 3,8 разу.

Таблиця 8

Дохідність та собівартість продукції свинарства підприємств за районами Тернопільської області.

Райони	2010 р.		2011 р.		2012 р.		
	Повна собівартість реалізованої продукції, грн/ц	Коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пунктів	Повна собівартість реалізованої продукції, грн/ц	Коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пунктів	Частка району у продажі свиней на м'ясо в області, %	Повна собівартість реалізованої продукції, грн/ц	Коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат, пунктів
1	2	3	4	5	6	7	8
Бережанський	1192,78	0,94	1252,35	0,98	0,2	2332,20	0,66
Борщівський	1508,70	0,87	1897,32	0,68	5,0	2178,29	0,78
Бучацький	961,19	1,05	1135,89	1,08	4,8	1173,86	1,29
Гусятинський	1164,09	0,98	1179,05	1,08	13,6	1542,67	1,04
Заліщицький	1433,59	0,91	1346,36	0,92	6,7	1617,10	0,98
Збаразький	1426,86	0,87	1437,13	0,94	3,0	1595,84	0,95

Продовження таблиці 8

1	2	3	4	5	6	7	8
Зборівський	2392,38	0,48	1740,68	0,81	0,2	1542,29	1,05
Козівський	2016,52	0,53	1293,44	0,96	0,3	1569,42	1,02
Кременецький	3693,75	0,18	2225,00	0,75	0,01	2400,00	0,75
Лановецький	1150,18	0,84	1381,44	0,84	0,6	1859,12	0,85
Монастирський	1291,65	1,04	1305,33	0,99	0,3	1592,88	0,82
Підволочиський	1274,77	0,92	1429,94	0,91	2,6	1662,17	0,94
Підгаєцький	1266,99	1,01	1064,37	0,96	0,1	1377,78	1,05
Теребовлянський	1442,70	0,82	1430,45	0,99	5,4	1512,91	1,09
Тернопільський	1127,48	1,07	1420,11	1,01	51,3	1442,07	1,13
Чортківський	1714,32	0,67	1745,54	0,74	5,8	1626,83	0,92
Шумський	1522,03	0,61	702,82	1,29	0,03	624,83	1,50
Разом по області	1278,18	0,93	1400,97	0,89	100	1521,89	1,05

Примітка. Розраховано на основі [14].

Суттєва диференціація рівня повної собівартості маси свиней, проданих на м'ясо, як і в галузі м'ясного скотарства, вказує на аналогічні недоліки та значні резерви розвитку галузі свинарства, необхідність спрямовувати свої дії на раціональне використання наявних ресурсів, запровадження жорсткого режиму економії і на цій основі зменшення собівартості продукції.

Високу дохідність і прибутковість галузі свинарства забезпечують передові підприємства Тернопільської області, зокрема: ПАП "Агропродсервіс", с. Настасів Тернопільського району; ТзОВ "Бучачагрохлібпром" Бучацького та інших районів. Там проведена спеціалізація і концентрація галузі, запроваджено прогресивну, ресурсоощадну технологію, отримано середньодобові прирости тварин на вирощуванні й відгодівлі понад 550 г, термін відгодівлі до 100 кг сягає 6–6,5 місяців, рівень повної собівартості 1 ц маси свиней при реалізації на м'ясо становить у межах 1100–1200 грн., що забезпечує прибуткове виробництво конкурентоспроможної продукції свинарства.

Динаміку економічної ефективності виробництва продукції птахівництва в аграрних підприємствах Тернопільської області показано у табл. 9.

Як видно з табл. 9, виробництво і продаж м'яса, яєць птиці суттєво збільшилися за останні три роки. Так, у 2012 р. реалізація м'яса і яєць збільшилася порівняно із 2010 р. відповідно у 3,3 разу та на 25,6%. За цей період собівартість м'яса птиці збільшилася на 15,7%, яєць – на 3%, а ціна реалізації м'яса птиці та яєць зросла відповідно на – 6,6% і 24,5%.

Варто зазначити, що ціни на курячі яйця, починаючи з 2008 р., зросли більше ніж собівартість цієї продукції, що забезпечило прибутковість яєць птиці. На м'ясо – виявлена протилежна тенденція – прискореними темпами зростала собівартість продукції порівняно із цінами. Наприклад, собівартість 1 ц м'яса птиці у 2012 р. становила 918,8 грн., або на 15,7% більше порівняно з 2008 р., а ціна відповідно зросла до 931,7 грн., або на 6,6% [13, с. 41].

Дослідження показали, що економічна ефективність виробництва продукції птахівництва тісно пов'язана із продуктивністю курей-несучок, яка за досліджуваний період суттєво коливалася. Це вказує на необхідність поліпшення годівлі й догляду птиці, особливо збалансування раціонів за протеїном, вітамінами, макро- і мікроелементами і на цій основі підвищення продуктивності птиці та зменшення собівартості продукції.

Таблиця 9

Динаміка ефективності виробництва м'яса і яєць птиці в аграрних підприємствах Тернопільської області

Показники	Роки					
	2006	2008	2009	2010	2011	2012
Несучість курей-несучок, шт.	243	259	238	236	217	252
Реалізовано продукції:						
– м'яса птиці, т	492	407	394	826	1689	2767
– яєць курячих, млн.шт.	125,7	104,1	95,0	115,9	133,4	167,5
Повна собівартість, грн						
– 1 ц м'яса птиці	811,4	774,6	851,4	793,8	721,5	918,8
– 1000 шт. яєць	206,6	374,7	376,7	415,8	425,2	428,2
Ціна реалізації, грн.:						
– 1 ц м'яса птиці	438,1	672,4	683,5	874,3	978,4	931,7
– 1000 шт. яєць	172,22	398,7	393,1	423,4	448,6	527,3
Отримано прибутку(–збитку), грн:						
– 1 ц м'яса птиці	–373,3	–102,3	–168,0	80,5	256,9	12,9
– 1000 шт. яєць	–34,4	24,0	16,3	7,6	23,4	99,1
Коефіцієнт дохідності, пунктів:						
– 1 ц м'яса птиці	0,54	0,87	0,80	1,10	1,36	1,01
– 1000 шт. яєць	0,83	1,06	1,04	1,02	1,05	1,23
Рентабельність продажу, %:						
– м'яса птиці	–46,0	–13,2	–19,7	10,2	35,6	1,4
– яєць курячих	–16,6	6,4	4,3	1,8	5,5	23,1

Примітка. Розраховано на основі [13; 14].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, збільшення доходів у галузях тваринництва сільськогосподарських підприємств Тернопільської області й України загалом має здійснюватися шляхом зниження собівартості продукції на основі підвищення продуктивності тварин, використання новітніх ресурсоощадних технологій виробництва, раціонального використання наявних ресурсів, удосконалення економічних взаємовідносин між виробниками продукції тваринництва і підприємствами переробної промисловості у напрямі встановлення еквівалентних цін, поліпшення якості продукції з відповідно вищими цінами.

Література

1. *Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : моногр. / В. Г. Андрійчук. – [вид. 2-ге, без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.*
2. *Березівський П. С. Проблемні аспекти управління прибутком сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський, Р. Р. Антонюк // Економічний простір. – 2009. – № 21. – С. 312–320.*
3. *Гаврилюк М. М. Агрропромисловому виробництву – інноваційний шлях розвитку / М. М. Гаврилюк // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 19–22.*
4. *Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. – К. : НАН України; інститут економічного прогнозування, 2000. – 344 с.*
5. *Кириленко І. Г. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 68–72.*

6. *Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: моногр. / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.*
7. *Пархомець М. К. Організаційно – економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : моногр. / М. К. Пархомець. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 346 с.*
8. *Пархомець М. К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва : організація та методика : моногр. / М. К. Пархомець, М. З. Матвійчук. – Тернопіль : ВПЦ "Економічна думка ТНЕУ", 2012. – 228 с.*
9. *Пархомець М. К. Конкурентоспроможність основних галузей сільського господарства за регіонами України: аналіз, проблеми і шляхи підвищення / М. К. Пархомець // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – № 5'2011 [24]. – С. 93–106.*
10. *Пархомець М. К. Доходи та фактори їх збільшення у сільськогосподарських підприємствах регіону: теорія, методика, практика / М. К. Пархомець, Л. М. Уніят // Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал. – № 9'2013 [47]. – С. 83–93.*
11. *Саблук П. Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 3–10.*
12. *Саблук П. Г. Проблем забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 19–37.*
13. *Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік: статистичний збірник / за ред. В. Г. Кирича. – Тернопіль. – 215 с.*
14. *Статистичний бюлетень. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010, 2011, 2012 рр. – Тернопіль. – 60 с.*

References

1. *Andriychuk V. G. "Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methods, analysis" : Monograph / V. G. Andriychuk. – Sec. ed., without changes. – K.: KNEU, 2006. – 292 p.*
2. *Berezivskiy P. S. "The problem aspects of income management of agricultural enterprises" / P. S. Berezivskiy, R. R. Antonyuk // Economichny prostir. 2009. – № 21. – P. 312-320.*
3. *Gavrilyuk M. M. "An innovative way of development for agroindustrial complex' production" / M. M. Gavrilyuk // Economika APK. – 2005. – № 8. – P. 19-22.*
4. *Heiets V. M. "Instability and economy growing" / V. M. Heiets. – K.: National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Economic Prognostication, 2000. – 344 p.*
5. *Kirilenko I.G. "Directions of increase of domestic agricultural production competitiveness" / I.G. Kirilenko // Economika APK. – 2005. – № 11. – p. 68-72.*
6. *Malik M. Y. Competitiveness of agrarian enterprises Monograph. / M. Y. Malik, O. A. Nuzhna – K.: NNC IAE, 2007. – 270 p.*
7. *Parkhomets M. K. "Organizational and economic principles of efficiency increase of sugar beet subcomplex functioning" : / M. K. Parkhomets, O. Oliynik. – Ternopil: TNEU, 2013. – p. 260.*
8. *Parkhomets M. K. "The pricing in the enterprises of agroindustrial production: orga-*

nization and method" : Monograph. / M. K. Parkhomets, M. Matviychuk. – Ternopil: VPD Economicna dumka TNEU, 2012 – 228 p.

9. *Parkhomets M. K. "Competitiveness of agriculture basic industries after the regions of Ukraine: analysis, problems and ways of increase" / M. K. Parkhomets // Innovatsiina ekonomika. Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychyi zhurnal – № 5'2011 [24] – P. 93-106.*
10. *Parkhomets M.K., Uniyat L.M. "Incomes and factors of their increase in the agricultural enterprises of region: theory, method, practice". // Innovatsiina ekonomika. Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychyi zhurnal – № 9'2013 [47] – P. 83-93.*
11. *Sabluk P. T. "The economic mechanism of agroindustrial complex in the market system of management" / P. T. Sabluk // Economika APK. – 2007. – № 2. – P. 3-10.*
12. *Sabluk P.G. "The problems of Ukrainian agroindustrial production profitability providing in postindustrial period" / P.T. Sabluk – Economika APK. – 2008. – №4. – P. 19-37.*
13. *Agriculture of the Ternopil area for 2012: Statistical collection is after the release of V.G.Kirich. – Ternopil: – p. 215.*
14. *"Statistics bulletin. Basic economic indicators of agriculture goods production in agricultural enterprises for 2010, 2011, 2012 years". – Ternopil: 60 p.*

Редакція отримала матеріал 23 грудня 2013 р.